

Стимулиране на монологичната свързана реч в предучилищна възраст

Речта на детето от ранна детска възраст не е сума от отделни звукове и думи. Тя постепенно и последователно се трансформира и обогатява, докато се превърне в смислово свързана реч. Затова трябва да я разглеждаме като едно цяло, изразяващо определени мисли, чувства, желания и осигуряващо общуването и взаимното разбиране между хората.

Известни са два основни вида свързана реч – **диалогична и мнонологична.**

Диалогичната реч е по-проста в психологично и лингвистично отношение, защото е реч между двама души: важно е умението да се задават въпроси и да се получават отговори, да се допълва или поправя отговора на събеседника, да се отстоява собствено мнение в спор или беседа.

Монологичната реч е значително по-сложна и трудна за усвояване от децата форма на свързана реч. Това е реч само на едно лице и трябва да се характеризира с пълнота, яснота, свързаност, логична последователност между отделните звена на изказването“ За монологичната реч е важно умението да се говори емоционалноемоционално, живо и увлекателно..

Необходимо е да се съсредоточава мисълта върху главното, без говорещия да се отвлича по подробностите.

Умението да се разказва свързано и последователно, да се излагат мисли, има голямо значение за умственото и речевото развитие на детето, за неговото социално израстване и самочувствие.

Поради това умението да разказва е важен показател в диагностиката за училищна зрелост и училищно обучение.

Децата от предучилищна възраст овладяват монологичната и диалогичната реч, като използват в единство действен, нагледен и словесен способ. В зависимост от възрастовата група при решаването на тези задачи преобладава ту нагледно-действиен, ту нагледно-словесният или само словесният способ. Две са основните форми които изграждат умения за овладяване на монологичната реч – **преразказ и разказ.**

Преразказът е разгърнато свързано изложение на предварително прослушан текст. Приема се като по-елементарната форма на монологичната реч, защото се пресъздава готово съдържание на авторски текст.

Разказът е самостоятелно съставено разгърнато свързано изложение на някой факт или събитие, като детето само трябва да подбере и изработи съдържанието му. Разказването е по-висша форма на езикова способност у децата, защото включва всички постижения на детето в овладяване на родния език и развитието на речта.

Известно е, че умствените способности и логическото мислене се формират най-добре в процеса на активна творческа дейност. Ето защо при овладяването на свързаната реч се отделя значително място на **детския разказ**. Съставянето на различни разкази е творчески процес. В общата система на свързаната реч, решаването на умствена задача и формирането на речеви умения изисква да се съчетават изпълнителни и творчески действия. Дори и тогава, когато децата съставят **разказ по образец**, по **дадено заглавие**, **по памет**, не се получава механическо повторение и подражателно изпълнение. Защото те пресъздават не механично, а мислейки. Изграждането на речеви навици у децата чрез съставяне на разкази, осигурява тяхното по-високо умствено развитие и формира творческите им способности.

При съставянето на всеки разказ от децата в общата система на логически свързаната реч, е необходимо съзнателно да се прилагат речевите умения, които се използват за все по-самостоятелно решаване на нови задачи с творчески характер.

В своя разказ детето трябва да решава задачи, които изискват активна творческа дейност и овладяване на следните умения:

Да изразява логически свързано различни съждения.

Да осмисля словесния способ при решаване на задачите.

Да използва говорни умения при съставянето на различни разкази, като изпълнява задачата по действен, нагледен и словесен сигнал.

Да подчинява изложението на заглавието.

Да проектира своя разказ.

Да поставя в единство съставките на разказа – увод, изложение, заключение, с оглед на неговата тема и сюжет.

Да употребява уместно основното глаголно време в зависимост от отношението на детето към разказваната случка и да изразява мислите си граматически правилно, съгласно изискванията на устната реч.

Да използва знанията и опита си при активизиране на логическото мислене и творческото въображение.

Да обогатява речника си, като си служи с определени глаголи, съществителни и прилагателни имена, да ги активизира в речта и да се разширяват и уточняват връзките на думите с представите и понятията.

Да овладява самостоятелна устна реч.

Обучението в логически свързана реч съдейства и за формирането у децата на етични представи и понятия. Този процес предполага предварително възприемане на нравствени

норми и мотиви за поведение от възрастните. **Чрез беседите** върху художествените произведения децата осмислят нравствените представи, обогатяват тяхното съдържание и го приобщават. Възприетите нравствени норми и мотиви те пренасят при разнообразни случаи, в различни ситуации върху героите от разказите.

Детският разказ приема различни форми в зависимост от способа за решаване на задачата, от участието на логическото мислене и творческото въображение. Оттук произтича необходимостта да се разгледат въпросите – какви видове разкази могат да се съставят от децата в детската градина и какви методически похвати да се използват за степенуване на умствените и на речевите задачи, за развиване на познавателните процеси в тяхното единство.

Използването на **играчки и картини за съставянето на разкази** е свързано и с емоционалната природа на детето от ранната предучилищна възраст. Емоционалността е пряк подтик за развиване на мисловната дейност. Отначало чрез играчките, макетите и картините у децата се извиква непроизволно внимание и непосредствен интерес към игровия и нагледния материал. Задачите се решават практически и нагледно. При възприемане изобразеното на картината извършват мисловни действия, в основата на които се поставят анализът и синтезът, сравнението и обобщението. В този етап децата получават усет за построяване на разказ, учат се целенасочено, логически да

свързват мислите си. Те анализират събитието, диференцират действията на героите и техните взаимоотношения; разкриват мотивите на поведение у героите, обобщават постъпките им с оглед на известни норми и правила. В този процес децата пренасят усвоените от тях норми на поведение върху поведението на героите от картината, в зависимост от познанията си за околната природа и обществената среда, мотивират действията и постъпките им; при изясняване на причинно-следствените връзки и отношения децата използват все по-умело сложното изречение.

От обикновеното описание на изобразеното или играчката чрез употреба на просто (кратко и разширено) изречение се върви към анализ на изобразеното или преживяното, на възприетото и на неговото речево обобщение. Това предполага по-висока степен на осъзнаване и осмисляне. Най-типичен е този процес при **творческите разкази**, или така наречените съчинения. В тях децата мотивират сюжетното действие и постъпките на героите, осмислят ги като положителни и отрицателни. Решаването на тези задачи изисква да се усложнява постепенно детският разказ по форма, съдържание, поставяне на фабулата и логическа мотивираност на сюжетното действие. Децата овладяват способности да **съставят разказ по лично преживяване**, като построяват сюжетната линия по нагледен или словесен сигнал и да я излагат логически обосновано, в определена последователност по време, по място и по взаимодействие на героите. Следователно знанията

се осмислят и поставят в разнообразни връзки и в единство с речевите умения. У децата се формират интелектуални свойства и качества на ума, от които зависи продуктивността на учебната дейност при развитието на свързаната реч. Към тези качества се отнасят самостоятелността, критичността, способността към обобщаване. Умственото развитие на децата се отразява благоприятно на детските разкази. Те се отличават с логичност, с комбиниране на образи, в тях се изявяват речеви умения и навици, използват се по-сложни форми – разказване от позиция на героя, поставяне на картини в сюжетна връзка, които не са близки по тематика, разказ по опорни думи и прочие. Съчетаването на различни форми на свързана реч води до ефективност при обучението, засилва се взаимната връзка между обучение и развитие. Необходимо е да се подчертае още, че емоционалността подтиква развитието на наблюдателност и любознателност у децата, с което се активизира мисловната им дейност, и те овладяват умение за богата по съдържание реч.

В заключение можем да кажем, че етапите в развитието на детския разказ са свързани с развитието на мисловната дейност, с развитието на всички психически процеси. Уменията на децата да съставят различни разкази и да овладяват езиковите форми на контекстната реч, обуславят тяхното по-високо умствено развитие. Постепенно **от неосъзнати автоматически речевите умения и навици преминават към осъзнати говорни умения и богато речево изразяване.** А това осъзнаване дава възможност

за усвояване на контролирана целенасочена реч, като важно условие за резултатно обучение в училище.

Ив. Калканджиева/ старши учител